तत्त्वमुक्तावली मायावाद
शतदूषणी

सत० श्रीमतेरामानुजायनमः अनुगतजनपालः क्रूरभूपालकाल स्तरुणतरतमालश्यामलो
१ नंदबालः बहुकिरणविशालः सर्व्वराशिप्रवालः सजयतिधृतमालः पांडुकोद्भासिभा
लः १ योरात्रिकोयंस्वमतानुसारी प्रातःपुराणंपठतिप्रकामं अत्येतिभक्तःप्रणिधान
पद्मंग्रंथार्थतात्पर्य्यनिविष्टचेताः २ जीवात्मनोरैक्यमतंविहायभेदंतयोःस्थापयति
प्रियुक्त्या श्रुतिस्मृतितत्रबहुप्रमाणंकृत्वानुमानंबहुधातनोति ३ जीवोयंब्रह्मणोभिन्नः
परिछिन्नोयतःसदा इत्यादिबहवोज्ञेयाअनुमानेषुहेतवः ४ ननुघटपटयोरैक्यंघटेतव
स्तुप्रमेयत्वात अनयोर्नहिनहितद्वत्तस्माद्ब्रह्मप्रमेयंस्यात ५ साक्षात्तत्त्वमसीतिवेदवि
षेणाक्यंतुयद्दिश्यतेतस्यार्थंकुरुतेस्वकीयमतविद्भेदेर्थयित्वामतिं तस्माद्वोग्ययमेवभेदक
इहत्वंतत्रभेद्योयतःषष्ठीलोपमितात्वमेवनहितद्वाक्यार्थः ६ तादृशः सर्वज्ञःसर्वदर्शीत्रिभुव रामः
नमखिलंहंतयस्मादरातेः सर्वेषांस्थिरजालयमपिकुरुतेभ्रूविभंगेनसद्यः अज्ञःसापेक्ष १

सत० यादिशुद्दृश्यतेतद्बिंबप्रतिबिंबयोरिवभिदाजीवत्वयोर्ब्रह्मणः १२ अप्रमेयमवितर्क्यमनी
२ हंब्रह्मतत्त्वकथितमागमकल्पैः गोचरोसिवचसोमनसस्त्वंब्रह्मणस्तवकथंभवितैक्यं १३
मायावादमदांधकारमुषितप्रज्ञोसियस्मादहंब्रह्मास्मीतिवचोमुहुर्वदसिरेजीवत्वब्रह्म
त्वनत रैश्वर्यमितनकुत्रकुत्रविभुतासर्वज्ञताकुत्रते तन्मेरोरिवसर्षपस्यहिभिदाजीवत्वयोर्ब्र
ह्मणः १४ परिछिन्नोजीवस्त्वमपिसखलुव्यापकतमस्त्वमेकत्रस्माताभेदोसिसहिसर्वज्ञस
ततं सुखीदुःखीरेत्वंनानाक्लेशसुखीसर्वसमये कथंसोहंवाक्यंवदसिवत्सज्ञानकुरुषे १५
काचःकाचोमणिरपिमणिः शुक्तिरेवास्तिशुक्तिः शुक्तीरूप्यंनभवतिकदाचित्तत्वमस्यज्ञानत्वेषां
अन्येषांतुस्फुरतियदिदंज्ञानमत्यत्रतत्त्वभ्रांत्याजीवःप्रवदतितत्त्वमस्यादिवाक्यं १६ तत्त्वद
र्शःप्रकटपरमानंदपूर्णोमितात्मास्त्वंवराकःर्षोभवभयपरव्यग्रचित्तोतिदुःखीतस्मादैक्यंनभव राम:
त्तितयोर्भिन्नयोर्वस्तुगत्याभेदःसेव्यःसखलुजगतांत्वंहिदासस्तदीयः १७ रात्र्येर्ब्रह्मणिवक्तव्ये २

इत्थंत्वमसिसभगवान्सर्वलोकैकसाक्षी नानात्वंतेसएकोजडमलिनतरस्त्वंहिनैवंविध:
स: ७ ब्रह्माहमस्मीतियदस्तिवाक्यंज्ञेयात्वपार्थाप्रूप्यमेवतत्र दृष्टांतवाक्येरूपमन्य
पाद्येत यथैवतुबहुहरिवस्फुलिंगा: ८ अग्निमाल्यवक्रंवदंकवय:पूर्णेंदुबिंबमुखं नीलें
दीवरमीक्षणं कुचतटीमेरूकरंपद्मं ग्राहार्यभ्रमतोभवेत्पुनरियंभेदेप्यभेदामति:
कर्णव्यागतिरीदृशीखलुतथाब्रह्माहमस्मिश्रुते: ९ यथासमुद्रेवहवस्तरंगास्तथावयं
ब्रह्मणिभूरिजीवा: भवेत्तरंगोनकदाचिदब्धिस्त्वंब्रह्मकस्माद्भवितासिजीव १० ज्ञा
नंचाज्ञानमेवद्वयमपिविदितंसर्वपाखंडवारान्ते धर्माधर्मौचविद्यातदनुतदितरा
प्रब्रह्मग्नाविभाति एवंसर्वजगंगमभवतिखलुतथाब्रह्मजीवेप्रसीदेकस्मादेकंजंत
द्यो:स्यादरूपदर्भनसाहंतसंतोवदंत ११ तस्यश्रीपरमेश्वरस्यनिखिलाधारस्यमाया
विनोजीवत्वंप्रतिबिंबरूपा भगवान्बिंब:स्वयंराजते एक:खेरवच्चंद्रमाबहुविधंतो

रा॰त॰ यावादिमतेब्रह्मबोध्यतेकेनहेतुना २७ वेदेमुख्यतयाकर्तृजगत्कर्त्रेतिकथ्यते सक
३ र्तृकत्वमेतथाप्यनुमानाच्चसिध्यति २८ वेदंप्रमाणंस्मृतयःप्रमाणंप्रमेयमात्तेखलु
तत्रतत्र वेदेष्वसद्ब्रह्मैववेद्योवेदस्ततस्तद्विषयीकरोति २९ अत्यंतासत्यमपिज्ञानम
र्थंशब्दःकरोतिहि किमुतब्रह्मणीशानेसचराचरकर्तरि ३० वाचोनिवर्त्तिर्मनसासहेति
तस्यायमर्थःक्रियतेऽप्रबुद्धं हृदासमंताद्विषयीकरोति ततोनिवृत्तानवगाह्यभावात् ३१
अगोचरंमनोवाचामितिशब्दात्प्रतीयते शब्दस्यैवततोवाच्यंनचशब्दःसवदुतिः ३२ शब्द
ब्रह्मणिनिष्णातःपरंब्रह्माधिगच्छति इत्यादिमुनिवाक्यंतुभ्रांतप्रलपितंनहि ३३ सच्चिदा
नंदशब्दानांसंकेतोब्रह्मण्येवं यथाघटपटादीनांतत्तदर्थावलोकनं ३४ प्रयोज्यप्रेरकौ।
क्रियांसंकेतग्रहईरितः आपातोच्चरतःपश्चाद्बुधस्तौवालकोभवेत् ३५ श्रवणात्तद्गुरुवा रामः
क्याणांतान्वाभ्यासात्पुनःपुनः ब्रह्मादिपदसंकेतःशिष्यस्योत्पद्यतेध्रुवं ३६ इयंसकर्तृकानन्तं ३

व्यापारोनाभिधाभवेत्शक्तिर्नास्तियतस्तेषांलक्षणातेनकल्प्यते १९ एवंचेल्लक्षणाकस्मा
त्स्वकार्यसंबंधजातयःसंबंधस्तत्रकेनस्यादसंगाद्वैतवस्तुनि २० मुख्यार्थबाधेखलुतेनयो
गेप्रयोजनाद्वाखलुरूढितोवावक्ष्याययान्योननुलक्ष्यतेर्थःसालक्षणास्यादितियंत्वहे
तुः २० अभिधानास्तिचेत्कस्माल्लक्षणातत्रजायते आदावेकत्रबाधःस्यात्पश्चादन्य
त्रलक्षणा २१ नांगीकृताभिधायस्यलक्षणातस्यनोभवेत् नास्तिग्रामःकुतःसीमाःन
प्रयोजनकंविना २२ कुंताःखड्गाधनुर्बाणाःप्रविशंत्यत्रलक्षणा स्वसिद्ध्येपरादेयोय
त्रोगतिस्चेतने २३ गंगायांघोषइत्यर्थेपरार्थस्वसमर्पणं घोषाधिकरणंयस्मात्तगंगा
जलरूपिणी २४ तादृग्रूपमाधुर्यंतमत्रजातंयदापरैर्वेदमभेदबुद्धिः वाक्यार्थबोधोभवि
तोपचारादेकंतुनोवास्तवमेवजातं २५ अद्वैतंस्थापितंयत्ना लक्षणासमुपाश्रिता श
क्यालक्ष्यस्यसंबंधस्तत्रस्थितयमागतं २६ नाभिधासमयाभावाद्वैतभावाच्चलक्षणा मा

रा.तं.० जातस्तदिदंबभूव शरीरसिद्धिस्ततस्त्वजातानाभिःकथंहंतविनाशरीरं ४५ सर्वेंद्रिया
४ स्वाध्यमतिपुसंतंशरीरमीशस्यहिमङ्गुणाढ्यं वेदैकसर्वैरधिगम्यमानंतस्यादेशोच्चोदक
मेवगंम्या ४६ अधर्मवृद्धिःखलुधर्महासोयदायदाकालवशादुपैति तदातदासाधु
जनस्यरक्षामसाधुनाशंभगवान्करोति ४७ अवतारावतारीत्यादीशोहिद्विविधः
स्मृतः भक्ताभक्तादिभेदेनजीवोपिभवतिद्विधा ४८ तत्रैवकेचित्परमेश्वरस्यवदंतिजी
वंप्रतिविंबमेव मतंतुतेषांघटतेनसम्यक्यतोव्यवस्थापयितुंनशक्यं ४९ तथाहि
कस्मात्प्रतिविंबमासीत तस्यापरिछिन्नोनिरंजनस्य जडस्यकस्मान्निगमोक्तधर्मा
धर्मास्थतत्सुखदुःखभोगाः ५० प्रतिविंबंभवेन्नूनंपरिछिन्नस्यवस्तुनः अपरिछि
न्नतायस्यतस्यतद्भविताकथं ५१ रामानुजःशिष्ठजनाग्रगुण्योनिर्दिश्यविंबप्रतिविंब रामः
वादं शिष्टैः [illegible]हीतंनयतोमतंतत्तस्माद्भवेद्युक्ततरंनतत्तं ५२ तयोरनादिभेदोस्तिद्वा ४

द्धितिर्भवितुमर्हति कार्यत्वंतत्रहेतुस्यात घटादौदृश्यतेयथा ३७ कर्तृत्वसिद्धोपरमेश्व
रस्यशरीरसिद्धिःस्वतरएवजाता घटादिकार्येष्वपिदृश्यतेस्मकर्त्ताशरीरीखलुनाशरीर
३८ यद्यस्तिदेहंपरमेश्वरस्यतदास्मदादिप्रतिमोहिसस्यात व्यापारवत्त्वेसकर्तृकत्वंकिंचि
द्विरोधंनविलोकयामः ३९ तत्कथ्यतेभगवतोमहदंतरंयत्कुद्दालदात्रहलयामिमताज
नानां एतेयदूर्मिविवशाःश्रमभारखिन्नाभ्रूभंगमात्रविषयेनकरोतिसर्वं ४० अकर्म
न्यथाकर्त्तृप्रभवतिप्रभु अतस्तयोर्विजानीयादंतरंमहदंतरं ४१ यद्यस्तिभोगायतनंशरी
कर्त्तृ५ रंलोकेप्रसिद्धंतदपिकरोति समस्तजीवपुनर्लेरदृष्टैःसंप्रेरितोयंखलुसर्वकर्त्ता ४२ य
नित्या
च्छरीरंतदनित्यमेवव्याप्तिस्ततोपीश्वरनित्यमेवदेहः सर्वत्रदृश्यःखलुमूरतिर्नित्यायथा
शापरिमाणरूपा ४३ नादृष्टमेकस्यजनस्यकस्मादन्यत्रलग्नंभवतीतिवाच्यं यस्माज्जः
जग्राहभूभाजभामतिर्त्वरावान्खलुचक्रपाणिः ४४ अत्रंपुराणेजगदीश्वरस्यनाभ्यंब

६७७१

रा.ते. ७ ज्योतिरनाद्यन्तोसावतीवशुद्धोजगदेकसाक्षी जीवस्तुनैवंविभ्रमवतस्मादभेदद्वैतोपरिव
५ र्ण्यपातः ६१ जीवात्मनोर्ह्यैक्यप्रवदंत्यभेदेतेषांमतेद्वंद्वसमासबाधः उदाहृतंवागर्थवदादिरू
पंद्वंद्वेहिभेदेनकदाप्यभेदे ६२ अभेदेजायतेतन्नंसमासःकर्मधारयः समानाधिक
रण्येननीलोत्पलमुदाहृतं ६३ अलंवूलेतिवाक्यानियथातिक्षंतिसूरयः तथावूला
हमस्मीतिविज्ञेयोपासनापरा ६४ अभेदोवास्तवोनैवकथ्यतेयज्जकुत्रचित द्वैतंतदखि
लंवाक्यंतद्देवोपासनापरा ६५ भेदेप्यभेदेपिवहूनिसंतिवाक्यानितत्रनिगमेपुराणे
मात्सर्य्यमुत्सार्य्यविचार्य्यतथ्यंपथ्यंस्वकीयंप्रवदंतुधीराः ६६ भ्रांतप्रतारितमतेन
नजीवरेत्वंवूलाहमस्मिवचनंकुरुदूरमास्यात तत्वंकृपंभवसिदेवहतःप्रकासंसार
दुस्तरमहार्णवमध्यमग्नः ६७ लक्ष्मीकांतःप्रकटपरमानंदपूर्णामृताब्धिः सेव्योरुद्र तमः
प्रभृतिविबुधैर्यस्यपादांबुगंगा ह्येकःसर्वंसृजतिनिखिलंभूरिविभंगेनसद्यः सोहंकस्मा ५

सुपर्णाविति श्रुते सखायाविति निर्देशादैक्यं तु घटते कथं ५३ ब्रूते वाहं न संसारी ब्र
ह्मण्यात्मन ईक्षणात् शोकादिविनिवृत्तिः स्यात्फलं नैक्यं कदाचन ५४ अहमेव न ख
लु ब्रह्म ब्रह्मणस्त्वात्मनीक्षणात् पारोक्ष्यविनिवृत्तिः स्यात्फलं नैक्यं कदाचन ५५ ए
काग्रबुद्ध्या परिशीलनेन ब्रह्मैव सस्यादिति नैव वाच्यं किंचिद्गुणस्यैव भवेत्प्रवेशो यदि की
टभृंगादिषु दृष्टसिद्धं ५६ भक्त्या सदा ब्राह्मणपूजनेन भद्रोपि सद्ब्राह्मणतामुपैति किं चि
द्गुणस्यैव भवेत्प्रवेशो न ब्राह्मणः स्यात्खलु शूद्रजातिः ५७ श्रीसूत्रकारेण कृतो हि भेदो
यत्कर्मकर्तृव्यपदेश उक्तः व्याख्याकृता भीष्मकृता तथैव गुहां प्रविष्टाविति भेदवाक्यैः
५८ स्मृतेश्च हेतोरपि भिन्न आत्मा नैसर्गिकः सिद्ध्यति भेद एव न चेत्कथं सेवकसेव्यभा
वं भक्तोक्तिरेषा खलु भाष्यकर्तुः ५९ अहं सुखी क्वापि भवामि दुःखी सुखस्वरूपी स
ततं स आत्मा एवं हि भेदः कथमैकमेव तयोर्द्वयोर्भिन्नपदार्थयोः स्यात् ६० नित्यं स्वयं

रात० ज्ञाधिक्यवतां ॥ यस्यैवरसनाखंडस्थितांमाधुरीं एंखस्याद्विल्लकांचकामलवतांनेत्रेय
९ त्याक्ष्भृतां ७३ यस्यैवचैतन्यलवेनजीवजातोसिचैतन्यवतांवरेण्यः साक्रूहिसोहंपाठकः
कृतघ्नादन्यःपदंवांछतिहंतमर्त्यः ७४ यस्तंश्रीपरमेश्वरेणकृपयाचैतन्यलेशात्त्वयित्वंत
स्मात्परमेश्वरःस्वयमहोनायातिवक्तुंपाठक लब्ध्वांकुश्वनदुर्जनःखलयथ्याहस्त्यश्वपादांत
कंभ्यादेवतदीयराजपदवीचक्रेगृहीतुंमनः ७५ मायायस्यवशंगतावलवतीत्रैलोक्य
८ संमोहिनीविज्ञेयःप्रभुरीश्वरःसभगवानानंदसच्चिद्घनः यस्तस्यावशमागतःखलुनसिप्रोतेः
भुकूलः सदाज्ञातव्यःसहजीवइत्यमनयोरस्त्येवभेदोमहान् ७६ ज्ञात्वासांख्यकणादयो
तमतंयातंजलीयंमतंमीमांसामतंभट्टभास्करमतंषड्दर्शनाभ्यंतरे सिद्धांतंकथयं
:। तुहंतस्वधियोजीवात्मनोर्वस्तुतः किंभेदोस्तिकिमेकताकिमथवाभेदेप्यभेदस्तयोः ७७ ॥ राम॰
स्तेषुपंचसुमयाखलुतत्रतत्रजीवात्मनोरतितरांश्रुततरावभेदः वेदांतशास्त्रविषयेनमतेन ९

हृदसिवतरेञ्जीवरंकोनराजा येनव्याप्तमखंडमंडलमिदंब्रह्मांडभांडादिकं रेरेमंदमते।
त्वयाकथमहोसोहंवचःकथ्यते यस्यत्वंनिजवैभवंस्वहृदयेकृत्वामतिंनिश्चलां क्व
हृः किंमयाकोदरेप्रविशातिप्रोह्यामदिगंदतिनो ६९ कस्यत्वंकुतआगतंकथयरेसंसार
बंधक्रमस्तत्वंतत्परिचिंतयस्वहृदयेभ्रांतस्यमार्गंत्यज। सोहंमावदसेवकतयानित्यंभज मू०७४
श्रीहरिंतेनस्यात्तवसद्गतिर्ध्रुवमधःपातोभवेदन्यथा ७०। नानायोनिषुगर्भवासविष
येदुःखंमहल्लभ्यते स्वर्गेवानरकेपुनःपुनःरहोजीवत्वयाभ्रम्यते सोहंज्ञानमिदंभ्रमस्त
वभजत्वंपादपद्मंहरे स्तस्याहंकिलसेवकःसभगवान्त्रैलोक्यनाथोयतः ७१ अद्वैता
तं२ स्वमेवविहायस्थितिर्द्वैतेपूर्वंनोभवस्तातेसंप्रतिविद्यतेयदिहरावेकांतभक्तिस्तव वाक्यंनारदपं
चरात्रविहितं[illegible]न्यत्रसर्वत्रचज्ञात्वावैष्णवतंत्रसत्क्रमखिलंनिर्णीयतांयद्धितं ७२ प्राज्ञो
ज्ञात्वमहोनभेदमनयोर्जीवात्मनोर्ईश्वरनो मायावादरागहयसितधीस्तत्रैवहेतुर्महान्पि